

**ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У ЄВРЕЙСЬКОМУ ПРАВІ
ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ
ДО ACQUIS ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Мар'яна ГАРТМАН

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасне розуміння верховенства права формується у межах європейського правового простору, зокрема у практиці країн-членів Ради Європи та Європейського Союзу. В умовах європейської інтеграції України особливого значення набуває не лише формальна адаптація законодавства до права Європейського Союзу, а й засвоєння ціннісних засад права, зокрема принципу справедливості як складової верховенства права. Дослідження принципу справедливості у єврейському праві дозволяє глибше зрозуміти аксіологічну основу сучасної концепції верховенства права.

Теоретичну основу дослідження становлять як класичні джерела єврейського права, зокрема Тора й Талмуд, так і сучасні доктринальні підходи до розуміння верховенства права.

У межах єврейського права принцип справедливості має фундаментальне значення та закріплений не лише як нормативна вимога, а й ціннісна основа правопорядку. Принцип справедливості (цедек), який закріплений у Торі (Deuteronomy 16:20) в оригіналі має подвійне повторення¹, що по суті підкреслює її абсолютний характер та необхідність дотримання. Крім цього, важливим елементом принципу справедливості є вимога неупередженого суду: «не будьте упереджені у суді... не беріть хабара» (Exodus 23:8), що закріплює заборону свавілля та корупції у правозастосуванні².

Межуючи з принципом справедливості, варто вказати й на закріплений у Торі та рабинічній традиції принцип милосердя (рахамім), що передбачає необхідність поєднання правової оцінки з урахуванням

¹ The Holy Bible: New Revised Standard Version. (1989). National Council of Churches. URL: <https://www.biblegateway.com/versions/New-Revised-Standard-Version-NRSV-Bible/>

² Там само.

людської гідності, співчуття та моральних обставин («милосердя, співчуття та емпатія...балансують між справедливістю»)³.

Підтверджуючи вказані положення, Талмудична традиція також відображає ідею «балансу справедливості та милосердя, що визначає боротьбу»⁴. Крім того, варто зацентрувати на понятті «цдака», що означає «обов'язок чинити те, що правильно та справедливо»⁵, іншими словами, принцип «цдака» (праведності) передбачає активну реалізацію справедливості у поведінці суб'єктів права та розглядається як обов'язок, а не добровільна дія. Ці положення Талмуду відображають ідею пріоритету справедливого рішення над формальним дотриманням норми, що свідчить про інтеграцію морального та правового підґрунтя.

Подібні підходи знаходять своє теоретичне обґрунтування у сучасній правовій доктрині. Зокрема, Лон Л. Фуллер пропонує концепцію «внутрішньої моралі права», відповідно до якої ефективність правової системи залежить від відповідності норм базовим принципам справедливості. Вчений зазначає, що право є спробою підпорядкувати поведінку людей системі правил, що передбачає наявність внутрішніх моральних вимог до його функціонування⁶. Водночас порушення базових вимог законності призводить до неспроможності правової системи як такої⁷.

У свою чергу, Рональд Дворкін розглядає право як цілісну систему принципів, у якій справедливість і права людини відіграють визначальну роль у процесі тлумачення і застосування норм. Зокрема, вчений зазначає, що норма може бути обов'язковою або внаслідок її прийняття як стандарту поведінки, або через її чинність, зумовлену відповідністю процедурним вимогам⁸. Таким чином, право не зводиться до формального набору правил, а передбачає їх визнання та обґрунтування, що дає можливість розглядати його як систему принципів.

У європейському правовому просторі зазначені ідеї отримали інституційне закріплення, зокрема у підходах Венеційської комісії, яка у своїй Доповіді від 2011 року визначає справедливість, заборону свавілля та доступ до правосуддя як складові принципу верховенства права⁹.

³ Jewish Federation of San Antonio. (n.d.). *Justice and mercy*. Retrieved March 29, 2026. URL: <https://jewishsa.org/justice-and-mercy/>

⁴ Там само.

⁵ Encyclopaedia Britannica. (n.d.). Tzedakah. Retrieved March 29, 2026. URL: <https://www.britannica.com/topic/tzedakah>

⁶ Fuller, L. L. (1999). *Мораль права* (Н. Комарова, пер. з англ.). Київ: Сфера. С. 94

⁷ Там само. С. 37-38.

⁸ Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, 1977. URL: <https://idv.sinica.edu.tw/philaw/Philosophy%20of%20Law%20NTHU2014/Week%2012%20-%20Dworkin%2C%20Taking%20Rights%20Seriously%2C%20Ch2.pdf> С. 20-21

⁹ Венеційська комісія. Доповідь про правовладдя (CDL-AD(2011)003rev). Рада Європи, 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr)

Вказані елементи становлять також основу верховенства права як фундаментального принципу права Європейського Союзу.

У цьому контексті спробуємо виокремити деякі акценти:

- перехід від моралі до стандартів: у європейському просторі справедливість перестає бути виключно етичною категорією, а набуває нормативного змісту;

- матеріальне розуміння верховенства права: верховенство права розглядається не лише як формальна вимога, а поєднання процедурних і матеріальних елементів;

- зв'язок з *acquis* Європейського Союзу: вказані елементи становлять також основу верховенства права як фундаментального принципу права Європейського Союзу.

Отже, звернення до єврейського права, а також до концепцій Л. Фуллера і Р. Дворкіна дає підстави стверджувати, що справедливість у праві не є зовнішнім моральним доповненням до норми, а є одним із засадничих чинників її легітимності та змісту. Саме у такому значенні вона втілюється в європейському правовому просторі як складова принципу верховенства права.

У цьому контексті принцип справедливості, сформульований у єврейському праві, може розглядатися як ранній прояв ціннісного підходу до права і, очевидно, співвідноситься з сучасною концепцією верховенства права.

Висновки. Таким чином, принцип справедливості, притаманний єврейському праву, відображає глибинну єдність моральних і правових засад, що набуває особливого значення в умовах адаптації правопорядку України до *acquis* Європейського Союзу. У цьому контексті ефективність імплементації європейських стандартів залежить не лише від формального запозичення норм, а й від утвердження ціннісного підґрунтя права, головним елементом якого є справедливість.